

Suvi Kuokkanen

Kansalaismielipiteen jäljillä

ARKEOLOGISEN AINEISTON ROOLI
AATEHISTORIAALLISESSA OSTRAKISMOS-
TUTKIMUKSESSA

Klassisessa Ateenassa käytössä ollut ostrakismos-äänestys mahdollisti yhden ihmisen väliaikaisen maastakarkotuksen kansankokouksen päätöksellä. Normaalista kansankokouksesta poiketen ostrakismoksesta päättävässä kokouksessa ei keskusteltu eikä esitetty perusteluja – ai-noastaan annettiin ääni yhtä henkilöä vastaan. Aiheesta on sekä kirjallista että arkeologista lähdeaineistoa. Kirjallinen materiaali koostuu suurelta osin myöhäisistä lähteistä, arkeologin materiaali sitä vastoin äänestysliuskoista, jotka edustavat tavallisten äänestäjien mielipiteitä. Suvi Kuokkanen pohtii artikkelissaan arkeologisen ja kirjallisen lähdemateriaalin välistä vuoropuhelua aatehistoriallisessa ostrakismos-tutkimuksessa.

Ostrakismos oli Ateenassa suunnilleen vuosien 487 ja 416¹ eaa. välisenä aikana käytössä ollut kansanäänestys, jossa eniten ääniä saanut kansalainen tuomittiin kymmenvuotiseen karkotukseen. Ostrakismoksen kohteeksi tuomittu henkilö menetti kansalaisoikeutensa karkotuksen ajaksi, ja hänen tuli poistua Ateenasta kymmenen päivän kuluessa.² Ostrakismos-äänestyksiä järjestettiin korkeintaan kerran vuodessa. Joka vuosi tietyn kansankokouksen osanottajille esitettiin kysymys, oliko sinä vuonna tarvetta ostrakismos-äänestykselle. Jos kansankokouksen enemmistö antoi puoltavan äänen, järjestettiin ostrakismos-äänestys eli *ostrakoforia*.³ Jos siinä kertyi vähintään 6 000 ääntä, eniten ääniä saa-

nut julistettiin karkotetuksi ostrakismoksella.⁴ Ehdokkaita ei tiettävästi asetettu ennakkoon, vaan kukin kansalainen oli vapaa äänestämään ketä halusi.⁵

Ostrakismos-tuomioita annettiin vähintään yhdeksän kertaa, ensimmäiset persialaissotien aikaan, viimeinen peloponnesolaissotien aikana. Ensimmäiset viisi ostrakismos-karkotusta toteutettiin 480-luvulla, Marathonin (490 eaa.) ja Salamisiin (480 eaa.) taistelujen välisenä aikana. Yksikään 480-luvun ostrakismos-tuomioista ei kestänyt täyttä kymmentä vuotta, sillä kaikki vuonna 480 karkotettuina olleet kutsuttiin kansankokouksen päätöksellä takaisin Ateenaan persialaissotien vuoksi.⁶ Takaisinkutsun jälkeen

1. Tutkijoiden arviot vaihtelevat vuodesta 417 vuoteen 415 eaa. Vuoden 417 puolesta esim. Eugene Vanderpool, *Ostracism at Athens*. The University of Cincinnati 1970, 3; Vuoden 415 puolesta esim. P. J. Rhodes, *The Ostracism of Hyperbolus*. Teoksessa Robin Osborne and Simon Hornblower (toim.) *Ritual, Finance, Politics. Athenian Democratic Accounts. Presented to David Lewis*. Clarendon Press 1994, 91.
2. Filokhoros, 328 F 30. Teoksessa Felix Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker. Dritter Teil. Geschichte von Staedten und Voelkern (Horographie und Ethnographie)*. B. Autoren ueber einzelne Staedte (Laender). Nr. 297–607. E. J. Brill 1964 (jatkossa *FGrH*).
3. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeiá* 43.5; Filokhoros, *FGrH* 328 F 30. Ensimmäinen äänestys järjestettiin joka vuosi kuudennen *prytanin* eli 50-henkisen hallintoelimen istuntokaudella. Liddell and Scott, *Greek-English Lexicon. Abridged Edition*. Clarendon Press. 30. painos (1. painos 1891), s. v. *πρύτανις*. Ostrakoforia järjestettiin aina kahdeksannen *prytanin* toimikaudella, pari kuukautta myöhemmin. Esim. Sara Forsdyke, *Exile, Ostracism, and Democracy. The Politics of Expulsion in Ancient Greece*. Princeton University Press 2005, 147; Vanderpool 1970, 3–4.
4. Plutarkhos, *Aristeides* 7.5. Filokhoroksen esittämän kilpailevan selityksen mukaan ostrakismos-karkotuksen toteutumiseen tarvittiin 6 000 ääntä yhtä henkilöä vastaan. Filokhoros, *FGrH* 328 F 30.
5. Tosin Anna Missiou on esittänyt äskettäin, että ostrakismos-äänestystä varten oli olemassa ehdokaslista. Anna Missiou, *Literacy and Democracy in Fifth-Century Athens*. Cambridge University Press 2011, 50.
6. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeia* 22.8.

tuli voimaan myös määräys ostrakismos-karkotuksen maantieteellisistä rajoista.⁷

Ostrakismoksen kohteiksi valittiin aikansa johtavia poliitikkoja. Karkotuksen kokivat ainakin Hipparkhos Kharmoksen poika vuonna 487, Megakles Hippokrateen poika vuonna 486 sekä mahdollisesti toisen kerran vuonna 471⁸, Ksanthippos Arifronin poika vuonna 484, Aristeidēs Lysimakhoksen poika vuonna 482, Themistokles Neokleen poika luultavasti 470-luvun lopulla, Kimon Miltiadeen poika vuonna 461, Thukydidēs Melesiaan poika vuonna 443 ja Hyperbolos Antifaneen poika vuonna 417, 416 tai 415.⁹ Lisäksi vuonna 485 karkotettiin ostrakismoksella muuan poliitikko, jonka nimen [pseudo-]Aristoteles jättää mainitsematta. Arkeologisten löytöjen myötä nämä *Athênaiôn Politeian* kirjoittajan ilmoittamat vuosiluvut on kuitenkin kyseenalaistettu.

Ostrakismos-järjestelmän alkuperästä ja toimintaperiaatteesta tiedetään kirjallisten lähteiden perusteella. Toteutetuista ostrakismos-karkotuksista sen sijaan on sekä kirjallista että arkeologista lähdeaineistoa. Arkeologinen materiaali koostuu äänestysliuskoina käytetyistä *ostrakoneista*¹⁰ ja edustaa tavallisten kansalaisten ääntä. Arkeologisella aineistolla on merkittävä rooli ennen kaikkea ajoittamiseen liittyvissä kysymyksissä. Kirjallisten ja arkeologisten lähteiden yhteensovittaminen merkitseekin usein [pseudo-]Aristoteleen antamien ajoitusten vuoropuhelua ostrakonien kanssa. Tässä artikkelissa esittelen kirjallisia lähteitä ja arkeologista materiaalia sekä analysoin arkeologisen materiaalin roolia ostrakoforioiden ajoittamisessa. Analysoin myös arkeologian roolia ostrakismoksen alkuperäselitysten täydentäjänä käymällä läpi toteutetut ostrakismos-karkotukset kirjallisen ja arkeologisen aineiston valossa.

Kirjalliset ostrakismos-lähteet

Ostrakismosta koskevat kirjalliset lähteet sijoituvat eri aikakausille ja edustavat eri genrejä, esimerkiksi oikeuspuheita, historiankirjoitusta

sekä komediarunoja ja -näytelmiä. Ensi käden kirjallisia lähteitä on vähän, sillä suurin osa kirjallisista lähteistä on myöhempää perua. Aikalaislähteitä ostrakismoksesta ovat kirjoittaneet 400-luvulla eaa. vaikuttaneet historiankirjoittajat Herodotos ja Thukydidēs sekä komediarunoilija Platon. Toisen käden lähteisiin kuuluvat 300-luvun eaa. auktorit, esimerkiksi atthidografit eli Ateenan historioitsijat Filokhoros ja Androtion, jotka käsittelevät ostrakismoksen säättämissyytä, lain alkuperää ja ostrakismos-toimintapiteen kulkua.¹¹

Tärkein ostrakismos-järjestelmää käsittelevä kirjallinen lähde on 300-luvulla eaa. elänyt filosofi Aristoteles. Teoksessaan *Politiikka* hän ottaa kantaa ostrakismoksen alkuperään ja tarkoitukseen. Aristoteleen teokseksi yleensä luetussa,

---

7. Rajat menivät Geraistoksen ja Skyllaionin (Euboiassa ja Argoliksessä) kohdalla. Aristoteles, *Athênaiôn Politeia* 22.8. Ilmeisesti ennen v. 480 ostrakismos-karkotetulle ei ollut asetettu maantieteellisiä rajoja. Yhtenä selityksenä rajojen määrittämiselle on pidetty persialaissotia: karkotettujen pelättiin poissa ollessaan loikkaavan persialaisten puolelle. On myös kiistelty siitä, tarkoittaako Aristoteles rajoja, joita ei saanut ylittää vai joiden sisäpuolelle tuleminen oli kiellettyä. Esim. Raubitschek, Theophrastus on Ostracism. *Classica et Mediaevalia* 19 (1958), 103–105.

8. Puhuja Lysiaan mukaan Megakles karkotettiin ostrakismoksella kahdesti. Lysias 14.39. Toisaalta *Athênaiôn Politeian* kirjoittaja ei mainitse Megakleen toista ostrakismosta lainkaan.

9. Forsdyken mukaan ostrakismos-karkotuksia toteutettiin kymmenen. Forsdyke 2005, 165. Missiou laskee tapahtuneen viisitoista ostrakismos-karkotusta. Missiou 2011, 38.

10. Ostrakismos-järjestelmän nimitys on lähtöisin äänestysliuskana käytettyä saviruukun sirpaletta tarkoittavasta sanasta. Esim. Mabel L. Lang, *The Athenian Agora. Results of Excavations Conducted by The American School of Classical Studies at Athens. Volume XXV. Ostraka*. The American School of Classical Studies at Athens 1990, 1.

11. Filokhoroksen mukaan ostrakismos oli Kleistheneen demokraattisten uudistusten yhteydessä noin vuonna 508 säädetty laki, jonka tarkoitus oli estää tyrannian paluu. Filokhoros, *FGrH* 328 F 30. Toisaalta Androtion raportoi, että ostrakismos säädettiin juuri ennen sen ensimmäistä käyttökertaa vuonna 487 eaa. Androtion, *FGrH* 324 F 6. Teoksessa Jacoby 1964.

tosiasiassa mahdollisesti jonkun toisen kirjoittamassa *Athênaiôn Politeiassa* (*Athenian Constitution*), selitetään ostrakismos-lain säätämisen syitä sekä listataan ja ajoitetaan 480-luvun karkotukset.¹²

Ostrakismoksesta on myös huomattavasti myöhäisempiä kirjallisia lähteitä. Myöhäisyydestään huolimatta 100-luvulla jaa. vaikuttanut historioitsija Plutarkhos on kirjallisista lähteistä tärkeimpiä. Hän käsittelee ostrakismos-järjestelmää ja -karkotuksia kreikkalaisten ja roomalaisien valtiomiesten elämänkohtaloita kartoittavissa rinnakkaiselämäkerroissaan.¹³ Myös Augustuksen aikana elänyt historiankirjoittaja Diodoros Sisilialainen on ottanut kantaa ostrakismokseen.¹⁴ Lisäksi skholionit sekä antiikin tietosanakirjoihin kirjoitetut nimettömät artikkelit kuuluvat myöhäisiin kirjallisiin ostrakismos-lähteisiin.¹⁵

Arkeologinen materiaali

Ostrakoforia järjestettiin aina Agoralla. Äänestyspäivänä Agora oli aidattu puuaidalla, ja kullekin *fyllelle* eli äänestyspiirille oli oma sisäänkäyntinsä sekä paikka, johon äänestysliuska jätettiin kirjoitettu puoli alaspäin.¹⁶ Äänestyksen jälkeen arkontit laskivat annetut äänet. Jos vaadittu äänimäärä tuli täyteen, äänet laskettiin ja eniten ääniä saanut julistettiin karkotetuksi ostrakismoksella.¹⁷

Arkeologista materiaalia ostrakismos-tutkimuksessa edustavat ennen kaikkea äänestysliuskoina käytetyt ostrakonit. Muunkinlaista ostrakismokseen viittaavaa arkeologista aineistoa kuitenkin on olemassa: esimerkiksi erään noin vuoteen 470 ajoitetun Pan-maalarin vaasin on tulkittu kuvaavan ostrakoforian ääntenlaskentaa.¹⁸ Äänestysliuskojen virkaa ovat toimittaneet esimerkiksi kraterit, kylyksit, skyfokset ja amforat. Jotkut löytyneistä keramiikan palasista ovat peräisin hienoista mustakuvioisista vaaseista, toiset taas vaatimattommista pithoksista. Useimmat ostrakonit on valmistettu kaivertamalla äänestyskohteen nimi joko terävällä tai

tylpällä esineellä. Löytöpaikoista sekä siitä, että ostrakonit ovat löytyneet suurina esiintyminä, on päätelty, että ostrakismos-äänestyksen jälkeen ostrakonit vietiin pois – ehkä kaatopaikalle – ja käytettiin täyttömaana.¹⁹

Agoralla löytyneet ostrakonit on ajoitettu koolleen eri ajanjaksoon: 480-luvulle sekä vuosille 461–443 ja 417–415. Vuosiluvut täsmäävät kirjallisissa lähteissä esitettyjen ajankohtien kanssa. Keramiikan palan tunnistamisessa ostrakoniksi auttaakin, mikäli sen ajoitus ja siinä lukeva nimi täsmäävät kirjallisissa lähteissä annetun nimen ja ajankohdan kanssa. Suurin osa Agoran ostrakoneista on ajoitettu 480-luvulle.²⁰

Ostrakonille kirjoitettiin äänestyskohteen nimi: yleensä henkilön etunimen lisäksi joko hänen isännimensä tai hänen demoksensa nimi; harvinaisempaa on, että ostrakonille kirjoitettiin pelkkä etunimi tai henkilön kaikki kolme nimeä.²¹ Yleensä ostrakoneilla oleva kirjoitus etenee vasemmalta oikealle, mutta toisinaan myös oikealta vasemmalle. Joskus nimi on kirjoitettu kahteen kertaan. Kirjoitusvirheitä on myös korjattu: jos ostrakonille kirjoitetusta nimestä on esimerkiksi jäänyt puuttumaan jokin kirjain, äänestäjä on toisinaan korjannut tilanteen lisää-

12. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeia* 22. 4–8.

13. Plutarkhos, *Alkibiades*; Plutarkhos, *Nikias*; Plutarkhos, *Perikles*; Plutarkhos, *Themistokles*; Plutarkhos, *Aristeides*; Plutarkhos, *Kimón*.

14. Diodoros Sisilialainen 11.54.5–55.3; 11.87.1–2.

15. A. E. Raubitschek ja myöhemmin D. J. Phillips ovat koonneet kattavan valikoiman ostrakismosta koskevista lähteistä, mukaan lukien skholionit ja tietosanakirja-artikkelit. Raubitschek 1958, 78–102; valikoima käännoiksi: D. J. Phillips, *Athenian Ostracism*. Teoksessa G. H. R. Horsley (toim.) *Hellenika. Essays on Greek Politics and History*. Macquarie Ancient History Association 1982, 29–32.

16. Filokhoros, *FGrH* 328 F 30.

17. Plutarkhos, *Aristeides* 7.5.

18. Missiou 2011, 47.

19. Lang 1990, 8, 19.

20. Lang 1990, 3, 7, 10.

21. Stefan Brenne, 'Portraits' auf Ostraka. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* 107 (1992), 161.

mällä sen nimen ylä- tai alapuolelle tai sullomalla sen kirjainten väliin.²²

Silloin tällöin ostrakoneille on kirjoitettu ja piirretty äänestettävän nimen lisäksi muutakin.²³ Ostrakoneilta on löytynyt esimerkiksi viisi henkilöä esittävää kuvaa. Toisinaan nämä kuvat on tarkoitettu kohteensa näköisiksi neutraaleiksi muotokuviksi, toisinaan ne saattavat implikoida äänestäjän moraalisia ja poliittisia näkemyksiä.²⁴ Lisäksi ostrakoneille on toisinaan lisätty äänestettävän henkilöön liittyviä kommentteja, joista muutamia käsittelen alempana.

Tähän päivään mennessä Akropoliilta on löytynyt 191 ja Agoralta 1 145²⁵ ostrakonia. Lisäksi Kerameikoksen alueella tehtiin vuosina 1965–1969 niin kutsuttu suuri Kerameikos-löytö, joka sisälsi 9 000 ostrakonia.²⁶ Kerameikos-löydön ostrakoneista peräti 4 142 on osoitettu Megaklesta vastaan²⁷, kun taas Themistoklesta vastaan on osoitettu 1 443 ostrakonia.²⁸

Yhteensä ostrakoneja on nyt löytynyt yli 10 500 kappaletta.²⁹ Anna Missiou on laskenut, että mikäli ostrakismos pantiin toimeen 15 kertaa ja vaadittu äänimäärä oli 6 000, ostrakoneja täytyy olla vähintään 90 000. Hän lisää, että emme myöskään tiedä, kuinka monesta ostrakoforiasta löydetty ostrakonit ovat peräisin, emme-

kä sitä, ovatko ostrakonit mahdollisesti peräisin sellaisesta ostrakoforiasta, jossa vaadittu äänimäärä ei tullut täyteen eikä ostrakismosta siten toteutettu.³⁰ Myös Langin mukaan ostrakonit saattavat liittyä toteutumatta jääneeseen ostrakismokseen: on mahdollista, että osassa äänestyksistä vaadittu äänimäärä ei tullut täyteen eikä ketään karkotettu niiden perusteella.³¹ Kirjallisissa lähteissä ei kuitenkaan ole tietoja raueneista ostrakismoksista.

Arkeologisen materiaalin rooli ostrakoforioiden ajoittamisessa

Ostrakoneja on löytynyt ennen kaikkea 400-luvun alkupuolelta – ajanjaksolta, jonka sisäpoliittiset tapahtumat ovat melko huonosti dokumentoituja kirjallisuudessa. Toisaalta 400-luvun loppupuolelta, jonka tapahtumat tunnetaan paremmin, on löytynyt vähemmän ostrakoneja. Esimerkiksi viimeisenä ostrakismos-karkotettuna mainittua Hyperbolosta vastaan on löytynyt vain kolme ostrakonia.³²

26. Ilmausta "große Kerameikosfund" käyttävät esim. Franz Willemsen & Stefan Brenne, *Verzeichnis der Kerameikos-Ostraka. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung* 106 (1991), 147. Kerameikoksen alueen ostrakoneille kirjoitetut nimet ovat luetelleet Rudi Thomsen, *The Origin of Ostracism. A Synthesis*. Gyldendal 1972, 71–108; Willemsen & Brenne 1991, 148–156. Brenne on koonnut luettelon kaikista sekä Agoran että Kerameikoksen alueen ostrakoneilla nimeytystä henkilöistä. Stefan Brenne, *Ostrakismos und Prominenz in Athen. Attische Bürger des 5. Jhs. V. Chr. auf den Ostraka*. Tykhe Supplementband nr. 3. Holzhausen 2001, 188–314.

27. Brenne 2002, 62. Megaklesta vastaan osoitettuja ostrakoneja on löytynyt kaikkiaan 4 662. Lang 1990, 93.

28. Brenne 2002, 69.

29. Esim. Stefan Brenne, *Die Ostraka der Kerameikos-Grabung in Athen*, 2008, <http://www.uni-giessen.de/cms/fbz/fb04/institute/altertum/klarsarch/forschung/einzelforschungen/die-ostraka-der-kerameikosgrabung-in-athens> (17.4.2013).

30. Missiou 2011, 40.

31. Esim. vuonna 483. Lang 1990, 35.

32. Lang 1990, 64.

22. Lang 1990, 9, 10.

23. Näitä lisäyksiä on tutkinut erityisesti Stefan Brenne. Esim. Stefan Brenne, *Die Ostraka (487–ca. 416 v. Chr.) als Testimonien (T 1)*. Teoksessa *Ostrakismos-Testimonien I. Die Zeugnisse antiker Autoren, der Inschriften und Ostraka über das athenische Scherbengericht aus vorhellenistischer Zeit (487–322 v. Chr.)*. Herausgegeben von Peter Siewert. In Zusammenarbeit mit Stefan Brenne, Birgitta Eder, Herbert Heftner und Walter Scheidel. Franz Steiner Verlag 2002, 36–166; Stefan Brenne, *Ostraka and the Process of Ostrakophoria*. Teoksessa Coulson et al. (toim.) *The Archaeology of Athens and Attica under the Democracy. Proceedings of an international conference celebrating 2500 years since the birth of democracy in Greece, held at the American School of Classical Studies at Athens, December 4–6, 1992*. Oxbow Books 1994, 13–24.

24. Brenne 1992, 162.

25. Sekä 165, joita ei ole pystytty tunnistamaan. Lang 1990, 7.

Ostrakonit ajoitetaan usein niille kaiverrettujen nimien perusteella.³³ Kirjallinen ja arkeologinen materiaali käyvätkin vuoropuhelua ennen kaikkea ostrakonien ja samalla ostrakoforioiden ajoittamiseen liittyvissä kysymyksissä. Kirjallisten lähteiden ohella ajoituksen apuna on vaasien koristelu: esimerkiksi Akropoliilta löytyneiden kyliksien ja skyfosien koristelu on samankaltaista kuin Agoralta löytyneiden ostrakonien, mikä mahdollistaa Akropoliin ostrakonien ajoittamisen samaan ajankohtaan tiettyjen Agoran ostrakonien kanssa.³⁴ Toisaalta yksi Kerameikos-ostrakon, jolla on äänestetty Megaklesta vastaan³⁵, on peräisin samasta Pistoksenomaalarin vaasista kuin ostrakon, jolla on äänestetty Menonia. Tällä perusteella ostrakon ei Brennen mukaan voi olla peräisin vuotta 480 edeltävältä ajalta.³⁶ Lisäksi äänestäjä on tituleerannut tällä ostrakonilla Menonia ”entiseksi arkontiksi”. Tiedämme Menonin olleen arkonttina suunnilleen vuosina 473–472, ja näin ollen ostrakon voidaan ajoittaa 470-luvun loppuun.³⁷ Arkeologian avulla on täten saatu tukea Lysiaan puheessa esiintyvälle väitteelle Megakleen kahdesta karkotuksesta. Samalla arkeologinen tutkimus on tukenut oletusta, että ostrakismoksella oli mahdollista karkottaa sama henkilö useampaan kertaan.

Kerameikoksen alueen ostrakonit ovatkin Brennen mukaan peräisin yhdestä ja samasta, vuoden 471 ostrakoforiasta, jolloin Megakles karkotettiin ostrakismoksella toistamiseen.³⁸ Myös Konrad H. Kinzl pitää Megakleen toista ostrakismos-karkotusta arkeologisin perustein todistettuna. Samalla hän asettaa kyseenalaiseksi koko *Athênaiôn Politeian* kirjoittajan esittämän karkotettujen luettelon³⁹. Toisaalta Missiou uskoo, että Kerameikos-löytö ei ole peräisin yhdestä ostrakoforiasta, vaan koostuu useiden 480–460-luvulla järjestettyjen ostrakoforioiden ostrakoneista.⁴⁰ Hän huomauttaa, että Kerameikoksen alueen ostrakoneilla esiintyy samoja nimiä kuin Agoran ostrakoneilla, jotka yleensä on ajoitettu 480-luvulle.⁴¹

Missiou ei ole vakuuttunut siitä, että tietty ostrakon voitaisiin yhdistää varmasti tiettyyn ostrakoforiaan. Hän huomauttaa, että sellaisten ostrakonien, joille on kirjoitettu ostrakismoksella karkotetun henkilön nimi, on liian herkästi otaksuttu kuuluvan juuri siihen ostrakoforiaan, jonka perusteella tämä henkilö myös tuomittiin karkotettavaksi.⁴² Näiden nimien puuttumisen on oletettu merkitsevän, että he ovat tuolloin olleet karkotettuina ostrakismoksella. On kuitenkin mahdollista, että esimerkiksi Aristeidesta on äänestetty muidenkin vuosien ostrakoforioissa kuin vuonna 482, jolloin hänet karkotettiin. Myös Broneer toteaa, että Themistoklesta on luultavasti äänestetty useissa ostrakoforioissa hänen 20 vuotta kestäneen poliittisen uransa aikana – tästä huolimatta hän ajoittaa Akropoliin ostrakonit vuoden 482 ostrakoforiaan sillä perusteella, että Agoralta on löytynyt samasta paikasta ostrakoneja sekä Themistoklesta että Aristeidesta vastaan.⁴³

Hipparkhos ja ostrakismoksen alkuperä

Antiikin kirjalliset lähteet esittävät usein, että ostrakismos säädettiin tyrannian paluun ehkäisemiseksi ja demokraattisen tasa-arvon ihan-

33. Lang 1990, 10.

34. Oscar Broneer, Excavations on the North Slope of the Acropolis, 1937. *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens* VII (1938), 242.

35. T 1 / 117. Brenne 2002, 123.

36. Brenne 2002, 43.

37. Konrad H. Kinzl, Review of P. Siewert (toim.) *Ostrakismos-Testimonien I: Die Zeugnisse antiker Autoren der Inschriften und Ostraka über das athenische Scherbengericht aus vorhellenistischer Zeit (487–322 v. Chr.)*. *Historia Einzelschriften* 155. Steiner, 2002. Bryn Mawr Classical Review 2006.07.58.2. <http://bmcr.brynmawr.edu/2006/2006-07-58.html> (17.4.2013).

38. Brenne 2002, 42; Brenne 2008.

39. Kinzl 2006, 2.

40. Missiou 2011, 158.

41. Missiou 2011, 157.

42. Missiou 2011, 152.

43. Broneer 1938, 242.

teen suojelemiseksi.⁴⁴ Esimerkiksi *Athênaiôn Politeian* kirjoittajan mukaan ostrakismosta käytettiin ensin tyranniin ystävien karkottamiseen, minkä jälkeen sillä alettiin karkottaa myös niitä, jotka ”vaikuttivat liian suurilta”.⁴⁵ Sama näkemys toistuu esimerkiksi Diodoros Sisilialaisella: ostrakismos-äänestyksessä oli tapana äänestää henkilöä, jonka ajateltiin kykenevän kukistamaan demokratian.⁴⁶ Varhaisemmat antiikin lähteet liittävät ostrakismoksen tyrannian paluuseen, myöhemmät, kuten Diodoros Sisilialainen ja Plutarkhos, taas kateuteen ja ylimielisyyden suitsimiseen.

Athênaiôn Politeian kirjoittajan mukaan Kleisthenes säätöi lain ostrakismoksesta Hipparkhoksen vuoksi.⁴⁷ Tutkijoiden keskuudessa onkin herättänyt ihmetystä se, että ostrakismosta käytettiin ensimmäistä kertaa vasta yli 20 vuotta myöhemmin. Miksi säätää ostrakismoksen kaltainen laki, jos sille ei ole välitöntä käyttöä?⁴⁸

Hipparkhosta vastaan suunnattuja ostrakoneja on löytynyt 11, joista kaikki Agoralta.⁴⁹ Hipparkhoksen ostrakismoksesta ei siis juuri ole arkeologista aineistoa. Toisaalta kirjallisuudessa hänet mainitaan ensimmäisenä ostrakismos-kohteena ja miehenä, jonka vuoksi laki säädettiin.

Megakles

Megakles oli alkmeonidisuvun jäsen, ja kuorolyyrikko Pindaros viittaa Megakleen ja tämän esi-isien saavuttamien urheilukisavoittojen aiheuttamaan kateuteen.⁵⁰ Yhdelle Megaklesta vastaan suunnatulle ostrakonille on myös piirretty mies hevosen selässä (kuva 1).⁵¹ Useilla muilla ostrakoneilla Megaklesta on sanottu muun muassa ”hevostenkasvattajaksi”⁵², ja yksi ostrakon on osoitettu ”Megakleelle, Hippokrateen pojalle, ja myös hevoselle”.⁵³ Yhtäältä hevosten kasvattaminen kuului alkmeonidisuvun perinteisiin, toisaalta sillä viitattiin aristokraattiseen arvomaailmaan ja ylimielisyyteen.⁵⁴

Toinen ostrakon Megaklesta vastaan sanoo Megaklesta ”kylonilaiseksi”.⁵⁵ Tällä äänestäjä on

Kuva 1. Ostrakonille piirretty kuva Megakleesta hevosen selässä. Tällä viitattiin Megakleen rikkauteen ja ylhäiseen syntyperään. Brenne 2002, T 1/158.

saattanut viitata Kylonin tapauksen aiheuttamaan saastumiseen ja sukukiroukseen tai Kylonin kannattamiseen.⁵⁶ Kylonin kannattaminen

44. Ateenan viimeinen tyranni Hippias, oli kukistunut alkmeonidien ja spartalaisten yhteistyöllä noin vuonna 511. Tyrannian kukistumisen jälkeen kahden aristokraatin, Kleistheneen ja Isagoraan, välinen kamppailu poliittisesta vallasta päättyi Kleistheneen voittoon ja tämän vuonna 508 toteuttamiin demokraattisiin uudistuksiin. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeia* 20; 21.

45. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeia* 22.6.

46. Diodoros Sisilialainen, 11.55.2.

47. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeia* 22.4.

48. Esim. Hands 1959 ja Stanton 1970. A. R. Hands, Ostraka and the law of ostracism. Some possibilities and assumptions. *Journal of Hellenic Studies* 79 (1959), 69–79. Toisaalta Hans Taeuberin mukaan ei voi olla sattumaa, että samana vuonna (487) sekä alettiin käyttää ostrakismosta että muutettiin arkontinvalintalakia siten, että arkontit alettiin valita arpomalla. Hans Taeuber, *Androtion FgrHist 324 F 6* (ca. 340 v. Chr.): Die Einführung und erste Anwendung des Ostrakismos (488/87 v. Chr.). Teoksessa Siewert (toim.) 2002, 410.

49. Lang 1990, 48.

50. Pindaros, *Pythian Odes* 7.18–21.

51. Brenne 2002, T 1/158.

52. T 1/101 ja T 1/102. Brenne 2002, 112.

53. T 1/103. Brenne 2002, 112.

54. Brenne 2002, 113, 114.

55. T 1/91. Brenne 2002, 104.

56. Brenne 2002, 104. Ateenalainen Kylon oli Olympian kisojen voittaja, joka oli yrittänyt kaapata vallan Ateenassa 630-luvulla. Yritys epäonnistui, ja Kylon pakeni alttarille turvananojana. Tästä huolimatta hänet ja hänen kan-

taas viittaisi tyrannipyrkimyksiin. Sukukirous vaikuttaa näkyvän myös muilla Megaklesta vastaan osoitetuilla ostrakoneilla. Yhdelle ostrakonille on kirjoitettu yksinkertaisesti ”Megakles, Hippokrateen, alkmeonidin, poika”.⁵⁷ Toisella ostrakonilla sanotaan ”Megakles, Hippokrateen poika, kirottu”.⁵⁸

On löytynyt myös kaksi Megakleen hiuksiin liittyvää ostrakonia. Ne on kirjoitettu eri käsi-aloilla, mikä osoittaa, että kyseessä on ollut ajankohtainen keskustelunaihe.⁵⁹ Toisella on teksti ”Megakles, Hippokrateen poika, uusi tukka” ja toisella ”Megakles, Hippokrateen poika, uusine tukkineen (menköön)”.⁶⁰ Kampauksella viestitettiin Ateenassa siitä, mihin ryhmään tai yhteiskuntaluokkaan henkilö kuului, ja Brennen mukaan pitkä tukka yhdistettiin naismaisuuteen tai röyhkeyteen.⁶¹ Kreikan κόμη tarkoittaa ”hiuksia”⁶², mutta sanalla voitiin viitata useampaankin merkitykseen. Luettuna κόμη ostrakonin teksti aukenisi ”uuden asuinpaikan kanssa” ja viittaisi siten karkotukseen.⁶³ Verbi κομῶ viittaa hius-ten kasvattamiseen; koska pitkä tukka oli syntyperän merkki, verbillä viitattiin myös röyhkeyteen ja ylimielisyyteen.⁶⁴ Näin ollen Megakleen kampauksen muutokseen viittaaminen ostrakonilla voisi viitata röyhkeyden vähentämiseen. Toinen selitys on, että kampauksella viitattiin Megakleeseen avionrikkोजना, sillä näiltä oli tapana leikata hiukset.⁶⁵ Toisella ostrakonilla Megaklesta kutsuttiinkin avionrikkokjaksi (μοιχός).⁶⁶

Kallias, muut epävarmat ostrakismokset ja Ksanthippos-ostrakon

Kolmannen ostrakismoksen on arveltu kohdistuneen Kallias Kratiaan poikaan, jota yksikään kirjallinen lähde ei mainitse mutta jota vastaan suunnattuja ostrakoneja on löytynyt 763 kappaletta. Lukumäärä on suuri, kun otetaan huomioon, että hänet tunnetaan vain ostrakonien perusteella.⁶⁷ Useille Kalliasta vastaan osoitetuille ostrakoneille on kirjattu syytöksiä persialaismielisyydestä, ja yhdelle on jopa piirretty kuva persialaisesta (kuva 2).⁶⁸ Brennen mukaan persialai-

sen kuva symboloi vihollista ja vihjaa, että Kallias veljeili persialaisten kanssa. Ostrakonin kääntöpuolelle onkin kirjoitettu Kalliaan nimen lisäksi tämän olevan persialaismielinen (*Mêdos*).⁶⁹ Kalliaan persialaismielisyyteen suoraan viittavia ostrakoneja on löydetty yhteensä 16.⁷⁰

Kalliaan lisäksi on eräitä muitakin usein epävarmoina pidettyjä ostrakismos-karkotuksia, kuten Damon Damonideen pojan, Menon Menekleideen pojan, Alkibiades Kleiniaan poika Vanhemman ja Kallias Didymiaan pojan. [Pseudo-]Aristoteleen mukaan Damon, Perikleen neuvonantaja, karkotettiin ostrakismoksella koska tämä oli ylivertainen viisautessaan.⁷¹ Plutarkhoksen mukaan Damon karkotettiin ostrakismoksella, koska tämä oli juonittelija ja tyrannian ystävä⁷² Menon Menekleideen pojan ostrakismos mainitaan vain yhdessä kirjallisessa lähteessä⁷³, mutta häntä vastaan on löytynyt 749 ostrakonia⁷⁴. Myös

---

nattajansa murhattiin raaasti, mikä saastutti koko yhteisön. Verilöylystä syytettiin arkontina toiminutta Megaklesta sekä hänen sukuaan, alkmeonideja, ja alkmeonidit kirottiin ja karkotettiin. Herodotos 5.71; Thukydidēs 1.126. Herodotoksen mukaan vielä Marathonin taistelun aikaan alkmeonideja syytettiin persialaisten kanssa veljeilystä. Herodotos 6.121.

57. T 1/89. Brenne 2002, 103.

58. T 1/92. Brenne 2002, 104.

59. Brenne 1992, 172.

60. O 2513 ja O 3168. Brenne 1992, 171.

61. Brenne 1992, 169. Ateenalaisten hiustyylistä: Thukydidēs 1.6.3.

62. Liddell & Scott, s. v. κόμη.

63. Brenne 2002, 115.

64. Liddell & Scott, s. v. κομῶ.

65. Brenne 1992, 173; Brenne 2002, 116.

66. T 1/106. Brenne 2002, 114.

67. Lang 1990, 65.

68. Brenne 2002, T 1/156.

69. Brenne 2002, T 1/46.

70. Brenne 2002, T 1/46 – 61. Maanpetoksesta ja persialaismielisyydestä ostrakismoksen alkusyytä: Johan Henrik Schreiner, *The Origin of Ostracism Again*. *Classica et Meadiaevalia* XXXI (1970), 84–97.

71. [Aristoteles], *Athênaiôn Politeiá* 27.4.

72. Plutarkhos, *Perikles* 4.2; Plutarkhos, *Aristeides* 1.7.

73. Hesykhios, s. v. *Menonidai*

74. Lang 1990, 96.

Kuva 2. Kallias Kratiaan poikaa vastaan osoitettu ostrakon, jolle on piirretty kuva persialaisesta. Tällä lienee viitattu Kalliaan veljeilyyn persialaisvihollisen kanssa. Brenne 2002, T 1/156.

Alkibiades Kleiniaan poika Vanhempi – tätä kuuluisamman, 420- ja 410-luvulla vaikuttaneen Alkibiadeen isoisä – ehkä karkotettiin ostrakismoksella vuonna 460. Pseudo-Andokides väittää, että Alkibiadeen isoisä karkotettiin ostrakismoksella kahdesti.⁷⁵ Alkibiades Vanhempaa on äänestetty 15 tunnetulla ostrakonilla.⁷⁶ Pseudo-Andokides väittää myös Kallias Didymiaan pojan kokeneen ostrakismos-karkotuksen.⁷⁷ Hänet tunnettiin muun muassa urheilijana ja Olympian kisojen voittajana, ja häntä on äänestetty yhdeksällä löytyneellä ostrakonilla.⁷⁸

Vuonna 484 karkotettiin Ksanthippos Arifronin poika, Perikleen isä. Ksanthipposta vastaan on löytynyt 26 ostrakonia.⁷⁹ Hän on kohteena ostrakonilla, joka on runomittainen distikon (kuva 3)⁸⁰. Sekä Meiggs ja Lewis että Lang ovat

tulkinneet, että ostrakonilla lukee ”Että Ksanthippos, sanoo tämä sirpale, Arifronin poika, tekee kaikista kirotuista johtajista eniten vääryyttä”⁸¹. Kiinnostavaa on sanan *aleiteros*, ”kirottu”, käyttö, sillä tämä tuntuu viittaavan edellä mai-

75. [Andokides] 4. 34.

76. Lang 1990, 31.

77. [Andokides] 4.32.

78. Lang 1990, 65.

79. Lang 1990, 133.

80. Brenne 2002, T 1/153; Lang 1990, 1065 (P 16873).

81. “This ostrakon says Xanthippos, son of Ariphron, does most wrong of the accursed leaders”. Lang 1990, 134; “This ostrakon says that that Xanthippos son of Ariphron does most wrong of all the cursed leaders.” Russell Meiggs and David Lewis (eds.), *A Selection of Greek Historical Inscriptions. To the End of the Fifth Century B.C.* Clarendon Press 1969, 42.

Kuva 3. Pisin tunnettu ostrakon-teksti. "Että Ksanthippos, sanoo tämä sirpale, Arrifronin poika, tekee kaikista kirotuista johtajista eniten vääryyttä". Lang 1990, 1065 (P 16873)

nittuun, Kylon-tapauksen aiheuttamaan alkmeonidien saastumiseen.

Epävarmoissa ostrakismos-tapauksissa arkeologisen aineiston rooli on tukea kirjallisia lähteitä, etenkin jos niihin liittyviä ostrakoneja on löytynyt suuria määriä. Pelkästään arkeologisen materiaalin perusteella ei voida päätellä, että joku olisi äänestetty ostrakismos-karkotukseen. Suuret ostrakon-määrät esimerkiksi Menonia vastaan kuitenkin viittaavat siihen, että häntä pidettiin kansalaisten keskuudessa varteenotettavana ostrakismos-ehdokkaana.

Aristeides ja Themistokles

Viimeinen 480-luvun karkotuksista oli Aristeides Lysimakhoksen pojan ostrakismos vuonna 482. Aristeideesta on enemmän kirjallista kuin arkeologista aineistoa. Häntä vastaan osoitettuja ostrakoneja on löydetty 121 kappaletta.⁸² Plutarkhoksen välittämän, monessa paikassa toistetun anekdootin mukaan Aristeides (lisänimeltään *ho Dikaios*, "Oikeamielinen"), oli kerran osallistumassa ostrakoforiaan, kun häntä lähestyi muuan luku- ja kirjoitustaidoton kansalainen. Mies pyysi Aristeidesta auttamaan äänestämässä, mi-

hin oikeamielisyydestään tunnettu Aristeides suostui. Nimi, jonka kansalainen tahtoi kirjoitettavan ostrakonille, olikin Aristeideen oma. Aristeides kirjoitti nimensä ostrakonille, mutta kysäisi mitä pahaa Aristeides oli miehelle tehnyt, kun tämä tahtoi häntä äänestää. "Ei mitään", vastasi äänestäjä, "Olen vain kyllästynyt kuulemaan, kun häntä kaikkialla kutsutaan oikeamieliseksi."⁸³

Themistokles Neokleen poika, Aristeideen poliittinen kilpailija, karkotettiin ostrakismoksella 470-luvun loppupuolella.⁸⁴ Themistokleesta on paljon sekä kirjallista että arkeologista materiaalia. Kirjallisissa lähteissä Themistokleen ostrakismoksesta mainitsevat Plutarkhos, komediakirjailija Aristofanes, historiankirjoittaja Thukydidēs, puhuja Demosthenes ja filosofi Platon⁸⁵. Plutarkhos kertoo, että Themistoklesta haluttiin näpäyttää äänestämällä hänet ostrakismos-karkotukseen⁸⁶. Demosthenes viittaa Aristokratasta vastaan osoittamassaan oikeuspuheessa Themistokleen ostrakismos-karkotukseen sanoen, että Themistokles karkotettiin, koska tämä oli röyhkeästi asettanut itsensä muiden yläpuolelle. Karkotuksen jälkeen Themistokles asetettiin syytteeseen myös persialaismielisyydestä.⁸⁷ Samoin Diodoros Sisilialainen sanoo Themistokleen kohtaloon viitaten, että ostrakismos oli säädetty, jotta ylivoimaisiksi kohonneiden miesten röyhkeys saataisiin karkotuksen avulla kuriin.⁸⁸

Themistoklesta vastaan osoitettuja ostrakoneja on löytynyt poikkeuksellisen suuri määrä, 2 279.⁸⁹ Vuonna 1937 Akropoliin pohjoisrinteeltä

82. Lang 1990, 35.

83. Plutarkhos, *Aristeides* 7.5–6.

84. Plutarkhos, *Aristeides* 2.1–2, 2.4–5; 3.1–3; 3.3–4, 6.1; Plutarkhos, *Themistokles* 3.2, 7.4–5; Herodotos 8.79.2.

85. Plutarkhos, *Themistokles* 21. 5; Aristofanes, *Hippias* 819; Thukydidēs 1.135.2–3; Demosthenes 23. 205; Platon, *Gorgias* 516d.

86. Plutarkhos, *Themistokles* 22.3.

87. Demosthenes 23.205.

88. Diodoros Sisilialainen 11.55.3.

89. Lang 1990, 102.

hylätystä kaivosta löytyi 191 ostrakonia, joista 190 oli osoitettu Themistoklesta vastaan.⁹⁰ Ne on todennäköisesti heitetty kaivoon käyttämättä jääneinä pian ostrakoforian jälkeen.⁹¹ Kyse ei ilmeisesti ole satunnaisotoksesta, koska ostrakonit ovat huomattavan samanlaisia: sekä niiden materiaali että kirjoituksen muoto ja sisältö ovat yhdenmukaisia.⁹²

Amerikkalainen arkeologi Oscar Broneer havaitsi, että ostrakonit oli kirjoitettu 14 eri käsiälällä. Ne eivät näin ollen voineet olla äänestäjien itsensä kirjoittamia.⁹³ Broneer päätyikin siihen, että ostrakoneja oli tehtailtu propaganda-tarkoituksessa: Themistokleen vastustajat olivat jakaneet erityisen houkuttelevalle materiaalille ennakkoon valmistettuja ostrakoneja kansalaisille, jotka joko eivät osanneet kirjoittaa hyvin tai eivät viitsineet valmistaa niitä itse.⁹⁴ Saman johtopäätöksen teki myös Missiou, joskin hänen laskujensa mukaan käsialoja oli enemmän kuin 14.⁹⁵

Themistokleen tapauksessa arkeologinen materiaali antaa lisätietoa ostrakismos-äänestystilanteesta. Koska ensimmäisen ja toisen äänestyksen väliin jäi parin kuukauden väliä, vaikuttaa selvältä että ostrakoforiaa edelsivät poliittinen kampanjointi ja propagointi.

Kimon ja Thukydidēs Melesiaan poika

Themistokleen jälkeen karkotettiin ostrakismoksella Perikleen poliittinen vastustaja Kimon Miltiadeen poika vuonna 461. Häntä vastaan suunnattuja ostrakoneja on löytynyt 564.⁹⁶ Kimonin poistuttua näyttämöltä Perikles ja Efiältes jäivät johtaviksi poliitikoiksi Ateenaan, ja Efiälteen ansiosta esimerkiksi Areiopagin valtaa vähennettiin Kimonin ostrakismoksen aikana.⁹⁷

Plutarkhoksen mukaan syy Kimonin ostrakismos-karkotukseen oli tämän spartalaismyönteisyys.⁹⁸ [Pseudo-]Andokides puolestaan katsoo, että Kimon karkotettiin ostrakismoksella, koska tämä eli sukurutsaisessa suhteessa sisarensa Elpiniken kanssa.⁹⁹ Eräälle ostrakonille onkin kirjoitettu ”Kimon Miltiadeen poika ottakoon Elpi-

niken mukaansa ja menkään”¹⁰⁰ (kuva 4). Vincent J. Rosivach tulkitsee, mielestäni perustellusti, että Kimonin ostrakismoksen syynä oli pikemmin lakien halveksunta ja niiden yläpuolelle asettuminen kuin suhteen moraalittomuus.¹⁰¹

Kimonin jälkeen Perikleen poliittiseksi päävastustajaksi nousi Thukydidēs Melesiaan poika, joka koki ostrakismos-karkotuksen vuonna 443 tai 436.¹⁰² Perikles välttyi ostrakismokselta ja jatkoi Ateenan poliittisena johtajana seuraavan vuosikymmenen ajan ilman yksittäistä poliittista vastustajaa. Thukydidēs Melesiaan poikaa vastaan on löydetty 64 ostrakonia.¹⁰³

Ostrakismoksen loppu: Hyperbolos

Viimeiseksi ostrakismos-kohteeksi jäi Hyperbolos Antifaneen poika noin vuonna 416. Hyperboloksesta on huomattavasti enemmän kirjallisia kuin arkeologisia lähteitä: hänen kohtalostaan kertovat Theopompos, Androtion, komediarunoilija Platon, Thukydidēs ja Androtion.¹⁰⁴ Hyperbolosta vastaan osoitettuja ostrakoneja on löytynyt vain kolme.¹⁰⁵

90. Yksi ostrakoneista oli suunnattu Kimonia vastaan. Lang 1990, 142.

91. Broneer 1938, 228.

92. Lang 1990, 142.

93. Themistokleen nimi oli kirjoitettu 188 ostrakonilla muodossa Themisthokles. Myös kirjainten muodossa on variaatiota. Broneer 1938, 231, 232.

94. Broneer 1938, 243.

95. Missiou 2011, 66. Myös Lang on kyseenalaistanut käsialojen määrän. Lang 1990, 142.

96. Lang 1990, 88.

97. [Aristoteles], *Athēnaiōn Politeia* 25.1–4.

98. Plutarkhos, *Kimon* 17.2.

99. [Andokides] 4. 32–37.

100. T 1/67. Brenne 2002, 92.

101. Rosivach 1987, 165.

102. Thukydidēs Melesiaan pojasta: Androtion *FGrH* 324 F 37; Theopompos *FGrH* 115 F 91; Schol. Aristofanes, *Vespae* 947a. Thukydidēs Melesiaan pojan kiistanalaisesta ajankohdasta esim. Forsdyke 2005, 152.

103. Lang 1990, 132.

104. Theopompos *FGrH* 115 F 96b; Plato *Comicus* fr. 203 *PCG* VII; Aristofanes, fr. 661 *PCG* III 2; Thukydidēs 8.73.3; Androtion, *FGrH* 324 F 42.

105. Lang 1990, 10.

Kuva 4. Ostrakonille on kirjoitettu ”Kimon Miltiadeen poika ottakoon Elpiniken ja menköön”. Elpinike oli Kimonin sisarpuoli, jonka kanssa hänellä kerrottiin olleen epäsuosittu suhde. Brenne 1994, 14. (Kerameikos O 6874)

Ateenalainen yhteiskunta oli vuosisadan kuluessa muuttunut. Kun 400-luvun alkaessa poliitikot vielä edustivat vanhoja aristokraattisia sukua ja maata omistavaa eliittiä, vuosisadan loppupuolelle tultaessa johtavien poliitikkojen sosioekonominen tausta oli muuttunut. Perikleen kuoleman (429 eaa.) jälkeen Ateenassa ei ollut yhtä Perikleen kaltaista itseoikeutettua ja yksinvaltaistakin poliittista johtajaa, vaan valtaa tavoittelivat yhä useammin uudenlaiset, demagogeiksi kutsutut poliitikot. Poliittinen kulttuuri oli muuttunut huomattavasti ensimmäisen ja viimeisen ostrakismos-karkotuksen välillä. Siinä missä ensimmäiset ostrakismoksella karkotetut olivat olleet aristokraatteja ja usein myös alkmeonidisuvun edustajia, Hyperbolos oli taustaltaan lampputehtailija ja sukunsa ensimmäinen poliittisen viran haltija. Hyperbolos edusti siten uudenlaista teollista eliittiä.¹⁰⁶

Hyperbolos oli yleinen pilkan kohde komediaalähteissä. Esimerkiksi komediarunoilija Platon esittää hänet pilkallisessa valossa sanoen

runossaan, että ostrakismosta ”ei keksitty Hyperboloksen kaltaisia miehiä varten”.¹⁰⁷ Historiankirjoittaja Thukydideen mukaan Hyperbolosta ei karkotettu siksi, että tätä olisi maineensa vuoksi pelätty, vaan koska tämä oli häpeäksi poliikselle.¹⁰⁸ Samalla sekä Thukydides että Platon antavat implisiittisesti ymmärtää, että kaikkia muita ostrakismoksella karkotettuja pelättiin maineensa vuoksi. Nämä ivalliset kommentit on nähty osoituksina kirjoittajan epäluuloisesta asenteesta kehittyvää demokraattista järjestelmää ja poliittisen eliitin sosioekonomisen perustan muuttumista kohtaan.¹⁰⁹

Plutarkhoksen mukaan Hyperbolos karkotettiin, koska hänen ”vastaehdokkaansa” Alkibiades ja Nikias (tai Faiaks) yhdistivät voimansa ja kannavoivat äänet Hyperbolosta vastaan niin, että tämä tuli karkotetuksi. Plutarkhos myös kertoo, että ateenalaiset lakkasivat käyttämästä ostrakismosta nimenomaan vehkeilyn ja äänestäjien manipuloinnin takia, ja koska sillä alettiin karkottaa Hyperboloksen kaltaisia alhaisia henkilöitä.¹¹⁰

Arkeologia ostrakismos-karkotusten ajoittajana ja kirjallisten lähteiden vahvistajana

Arkeologian rooli aatehistoriallisessa ostrakismos-tutkimuksessa on suurimmillaan ajoittamiseen liittyvissä kysymyksissä. Arkeologian avulla on mahdollista ajoittaa ostrakismoksia ja siten tukea tai haastaa kirjallisten lähteiden, ennen kaikkea [pseudo-]Aristoteleen, antamaa tietoa ostrakismosten ajankohdista. Niin sanottu suuri Kerameikos-löytö on antanut osalle tutkijoista

106. Forsdyke 2005, 172.

107. Plato Comicus fr. 203 *Poetae Comici Graeci* VII.

108. Thukydides 8.73.3.

109. Forsdyke 2005, 172.

110. Plutarkhos, *Nikias* 11.3–4, 11.7; Plutarkhos, *Aristeides* 7.4; Plutarkhos, *Alkibiades* 13.4.; Plutarkhos, *Aristeides* 7.3. – *Nyt julkaistu Suvi Kuokkasen artikkeli on käynyt läpi tiedellisen vertaisarvioinnin.*

aihetta uskoa, että Megakleen toinen ostrakismos-karkotus on arkeologian avulla todistettu; kirjallisissa lähteissä Megakleen toisen karkotuksen mainitsevat ainoastaan puhujat Lysias ja [pseudo-]Andokides. Muut kirjalliset lähteet eivät ylipäättään ota kantaa siihen, kuinka monta kertaa yhden henkilön saattoi karkottaa ostrakismoksella. Kerameikos-löytö osoittaa, että yksi henkilö on voitu karkottaa useammin kuin kerran. Näin arkeologia on vahvistanut tiedon, jota kirjallisten lähteiden valossa on pidetty epävarmana.

Toisinaan on mahdollista vetää varovasti yhteyksiä myös ostrakismos-lain alkuperäisen tarkoituksen ja sen myöhemmän käytön välille. Kirjallisissa lähteissä ostrakismoksen alkusyyksi mainittu röyhkeyteen ja muiden yläpuolelle asettumiseen puuttuminen saa vastakaikua ostrakoneilta. On kuitenkin selvää, että lain tarkoitus ja käyttö on yleensä pidettävä erillään – arkeologinen materiaali kertoo ennen kaikkea yksittäisten kansalaisten mielipiteistä. Ostrako-

nien avulla on kuitenkin mahdollista testata oletuksia lainsäätäjän alkuperäisestä tarkoituksesta, sillä vertaamalla kirjallista aineistoa arkeologiseen materiaaliin voidaan ostrakismosjärjestelmästä saada kattavampi kokonaiskuva. Esimerkiksi persialaisten pelko, jota Kallialle osoitetut persialaissytytökset piirroksineen kuvastavat, on voinut maanpetoksen pelon ohella heijastella myös tyrannian pelkoa, selitystä, jonka ostrakismokselle tarjoaa useampikin antiikin kirjallinen lähde.

Ostrakonit vahvistavat osaltaan tietoja kirjallisissa lähteissä mainituista historiallisista tapahtumista. Esimerkiksi Kylonin vallankaappausyrityksestä johtunut alkmeonidisuvun kirominen näkyy ostrakoneilla, samoin Kimonin suhde Elpinikeen. Arkeologinen aineisto myös antaa lisätietoa: vaikka kirjallisissa lähteissä ei mainita, että esimerkiksi Themistoklesta vastaan olisi käyty organisoitua kampanjaa, Akropoliilta löytynyt arkeologinen materiaali kertoo näin tapahtuneen.